

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХ СУВЕРЕНІТЕТУ

З огляду на наміри України в перспективі увійти до складу Європейського Союзу особливою як теоретичною, так і практичною значущістю для вітчизняних правників набуває питання збереження суверенітету держави в умовах її членства у складі наднаціонального за своєю правовою природою міждержавного об'єднання.

В умовах поглиблення інтеграційного процесу в ЄС відбувається трансформація уявлень про державний суверенітет, що змушує науковців обговорювати нові підходи до його розуміння [8; 9]. Заслуговує на увагу підхід до вирішення цього питання Г. Соренсена і Х.-Х. Хольмана, які пропонують розглядати державний суверенітет у трьох аспектах: негативному (юридичний аспект, що передбачає формальне визнання держави з боку інших держав «на міжнародній арені» та можливість повною мірою панувати на власній території); позитивному (здатність держав повністю розпоряджатися собою і забезпечувати достатній рівень життя своїх громадян); операційному (передбачає самообмеження держави в реалізації окремих суверенних прав відповідно до міжнародних договорів в обмін на участь у прийнятті рішень іншими державами) [1, с. 236–237].

Зазначимо, що конституційна теорія не виключає можливості реалізації суверенітету через участь держави в діяльності міждержавного союзу (Конституція Франції допускає передачу міждержавним структурам права реалізації окремих суверенних прав чи повноважень при дотриманні принципу взаємності).

Суверенітет передбачає не лише наявність у держави певних суверенних прав, але й здатність їх ефективно реалізовувати. Зважаючи на це, слід погодитися з Ю. Тихомировим, на думку якого передача окремих суверенних прав і повноважень держави наднаціональним структурам не означає заперечення або звуження його обсягу. Передане державою право реалізації суверенних прав і повноважень компенсується набуттям так званих загальносистемних повноважень, в наслідок

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чого, радіус спільної діяльності держав суттєво розширюється. Слід зазначити також, що на відміну від федеративної держави, де передані їй суверенні права повернути назад на конституційній основі одностронньо неможливо, в Європейському Союзі така передача не позначається на суверенітеті держави, оскільки, по-перше, держава передає Союзу не самі права, а лише право їх реалізації, яке вона може повернути собі шляхом виходу зі складу ЄС або певної сфери інтеграції, і, по-друге, така передача приводить не до поділу влади, а до удосконалення механізму її здійснення [2].

Серед правників досить поширеною є думка про те, що в Євросоюзі сьогодні реалізується концепція «спільного суверенітету», яка заснована на принципах лояльного співробітництва, субсидіарності та пропорційності.

Принцип лояльного співробітництва, зазначає І. В. Яковюк, вимагає дотримання взаємоповаги між Союзом і державами-членами, а також сприяння один одному у виконанні завдань. При цьому національні уряди повинні вживати міри загального або спеціального характеру, які здатні забезпечити виконання обов'язків, що випливають із Договорів або виникають із актів інститутів ЄС, а також повинні створювати сприятливі умови для виконання Союзом його завдань і втримуватися від заходів, здатних поставити під погрозу досягнення його цілей [3, с. 301–305; 4].

У праві ЄС принципи субсидіарності і пропорційності застосовуються у взаємозв'язку. В процесі тлумачення змісту принципу субсидіарності та визначення меж його застосування слід виходити з того факту, що субсидіарність є динамічною концепцією, яка підлягає застосуванню в світлі цілей Євросоюзу. Таке бачення субсидіарності дозволяє в одних випадках розширювати сферу діяльності ЄС в рамках його юрисдикції, тоді як в інших, навпаки, обмежувати її або навіть зупиняти. У цілому принцип субсидіарності вимагає аби рішення приймалися на найбільш близькому до громадянина рівні, діяльність вищих рівнів влади була обмежена, а її втручання в справи нижчого рівня було зумовлено об'єктивно існуючою необхідністю [5].

Принцип пропорційності, на думку О. Я. Трагнюк, спрямований на досягнення збалансованості між цілями і діями Союзу [6, с. 12]. У більш розгорнутому формулюванні вказаний принцип означає таке: для досягнення певної мети органи влади не можуть накладати на громадян зобов'язання, які перевищують установлені межі необхідності, що ви-

пливають з публічного інтересу. Якщо встановлені зобов'язання явно непропорційні цілям, такий захід може бути визнаний недійсним, оскільки збиток для тих, чиї інтереси зачіпаються, перевищує позитивний результат, одержаний у публічних інтересах [3, с. 322–324; 7].

Для реалізації принципів субсидіарності і пропорційності першочергово значення набуває питання розмежування компетенції ЄС і держав-членів, оскільки їх дія поширюється на сферу їх спільної компетенції. Лісабонський договір, що набув чинності 1 грудня 2009 р., запровадив три види компетенції: виключну, спільну, доповнюючу і спеціальну.

У межах виключної компетенції законодавчо діяти може лише ЄС, однак оскільки існує право делегувати повноваження, Союз може уповноважити держави-члени ухвалити рішення. Відповідно до ст. 2b Договору про функціонування Європейського Союзу він має виключні повноваження у сферах митного союзу; запровадження правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; валютної політики держав-членів, чия валюта-євро; збереження біологічних скарбів моря в межах спільної політики рибальства; спільної торговельної політики.

Основними сферами, що належать до спільної компетенції Союзу, є: внутрішній ринок; соціальна політика, економічне, соціальне та територіальне співробітництво; сільське господарство та рибальство, за винятком виключної компетенції у збереженні скарбів моря; навколишнє середовище; захист споживачів; транспорт; енергетика; спільні заходи безпеки у сфері охорони здоров'я.

У певних сферах Союз здійснює підтримувальні, координаційні та доповнюючі заходи, не змінюючи при цьому повноваження держав-членів. Це означає, що Союз і держави-члени здійснюють свої повноваження паралельно. До таких повноважень належать питання захисту і зміцнення здоров'я людини, промисловість, культура, туризм, загальна та професійна освіта, молодь і спорт, захист від катастроф, адміністративне співробітництво.

Повноваження, які не надані Союзу Договором, залишаються за державами-членами. Союз поважає головні функції держави, включаючи гарантування територіальної цілісності держави, підтримання правопорядку та забезпечення національної безпеки.

Запроваджений в ЄС поділ компетенції свідчить про неспроможність національних урядів на сучасному етапі державно-правового

розвитку самостійно ефективно забезпечувати інтереси суспільства, внаслідок чого вони змушені передавати право здійснення низки суверенних прав ЄС, що фактично означає обмеження позитивного державного суверенітету.

В рамках Євросоюзу відмова від здійснення певної частини суверенних прав має добровільний характер. Прийнято вважати, що через таке добровільне самообмеження і колективну реалізацію на рівні Союзу делегованих йому суверенних прав відкриваються принципово нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів ЄС. Саме тому правомірно зробити висновок про те, що внаслідок входження до складу ЄС суверенітет держав-членів не принижується, а навпаки, держави внаслідок його колективного здійснення отримують право і реальну можливість суттєво розшири сферу своєї діяльності за межами територіального верховенства. І. В. Яковюк наголошує на тому, що передача державою окремих суверенних прав, яким, як відомо, не властива така ознака, як невідчужуваність, не може тлумачитися як обмеження суверенітету в цілому [3, с. 113–115].

Поглиблення інтеграційного процесу в Європі закономірно породжує питання: наскільки суверенними залишаються сьогодні держави-члени ЄС; чи втратять вони свій суверенітет у випадку посилення наднаціональних засад в правовій природі ЄС? Сьогодні остаточно і об'єктивну відповідь на ці питання навряд чи можна отримати. Намагаючись визначити свою позицію з цього дискусійного питання, зазначимо, що для цього усвідомлювати, що є кінцевою метою інтеграції. Установчі договори формулюють таку мету досить абстрактно, що заважає однозначно відповісти на вказані питання, визначити перспективи подальшого розвитку ЄС.

На момент заснування Європейських співтовариств сформувалися три основні підходи стосовно бачення правової природи інтеграційних об'єднань, які й досі залишаються найбільш впливовими. До них належать концепція європейських співтовариств як федерації, міжнародної регіональної організації та об'єднання особливого характеру (*sui generis*) з автономним правопорядком.

Ідея утворення федерації як кінцевий результат європейської інтеграції була сформульована ще її розробниками. І в тексті Маастрихського договору і в спільній франко-німецькій декларації щодо головних європейських пріоритетів йшлося про союз, кінцевою метою якого було б утворення демократичної федерації. Однак, через позицію євроскеп-

тиків будь-які посилання на федеративний характер утворення в установчих договорах відсутні. У ст. 1 Договору про ЄС лише йдеться про «створення, як ніколи раніше, згуртованого союзу народів Європи».

Досить важливою характеристикою євроінтеграції слід визнати наявність стійкої тенденції – ЄС дедалі більше набуває ознак наддержавного утворення, при цьому відбувається розмивання самого змісту державного суверенітету, а це лише ускладнює можливість надати аргументовану відповідь на питання щодо збереження державами-членами свого суверенітету.

Питання про юридичну природу ЄС, взаємовідносини між Союзом та державами-членами, а також обмеження країнами-учасницями свого суверенітету шляхом передачі можливості реалізації власних суверенних прав остаточно вирішить подальший розвиток правового співробітництва в Європейському співтоваристві.

Література:

1. Горбачев М. С. и др. Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. – М. : Альпина Пабlishер, 2003. – 592 с.
2. Петришин, О. В. Проблеми реалізації державного суверенітету в економічній та фінансовій сферах в умовах глобалізації / О. В. Петришин, В. І. Сало // Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми : монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – Х. : Право, 2010. – С. 243–268.
3. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.0011 / Іван Васильович Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.
4. Яковюк, І. В. Принцип лояльної співпраці Європейського Союзу і держав-членів: загальна характеристика / І. В. Яковюк // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Вип. 5. – Т. 3. – С. 300–303.
5. Яковюк І. В. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 4. – С. 22–30.
6. Трагнюк Л. Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід європейських міжнародних судових органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Л. Я. Трагнюк. – Х., 2003. – 20 с.
7. Шевчук С. В. Значення загальноправового принципу пропорційності для визначення конституційності законодавчих обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод (зарубіжний досвід) / С. В. Шевчук // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2000. – № 1. – С. 69–76.

8. Яковюк І. В. Реалізація державного суверенітету в умовах наднаціональної організації влади (на прикладі Європейського Союзу) / І. В. Яковюк // Правові проблеми визначення та реалізації державного суверенітету на сучасному етапі / під ред.: Сковиков А. К., Яковюк І. В. – М.: ООО «НИПКЦ «Восход-А», 2010. – 320 с.

9. Яковюк І. В. Реалізація державного суверенітету в умовах членства в Європейському Союзі / І. В. Яковюк // Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – С. 176–229.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого І. В. Яковюк

Г. А. Сірман¹

ПРОБЛЕМА РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Рада Безпеки (далі РБ) ООН є одним з основних органів ООН, що несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки та приймає рішення, які мають обов'язкову силу для членів ООН, адже, відповідно до ст. 25 Статуту, вони зобов'язані підкорятися рішенням РБ ООН та виконувати їх. На сучасному етапі розвитку міжнародного права надзвичайно актуальними є проблеми, що пов'язані з необхідністю вдосконалення та підвищення ефективності виконання РБ своїх функцій шляхом реформування її складу, структури, методів роботи та порядку прийняття рішень. Це викликало міжнародну дискусію на найвищому міждержавному рівні і цю дискусію може бути розв'язано лише на основі норм та принципів міжнародного права.

Активний процес пошуків оптимальної для світового співтовариства моделі реформування РБ на рівні самої ООН перманентно триває з моменту прийняття ГА резолюції 48/26 від 3 грудня 1993 р., якою було постановлено заснування Робочої групи відкритого складу для розгляду всіх аспектів питання про розширення членського складу РБ та інших

¹ Студент 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого